

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ULUS DEVLETİ VE MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞININ UYGUNLUĞU SORUNU

Ali Rıza SAKLI*

Öz:

Türkiye Cumhuriyeti, bir ulus-devlet (milli devlet) olarak kurulmuştur. Ulus devlet modelleri ve milliyetçilik anlayışları, ülke şartlarına göre farklılaştırılabilen normatif alanlardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin, kuruluşunun 60.yılından itibaren etnik temelli ayrılıkçı silahlı hareketlerle karşılaşması ve çeyrek yüzyıl içerisinde bu ayrılıkçı hareketlerin ortadan kaldırılamaması, oluşturulan ulus devlet modelinin Türkiye gerçeklerine uygunluğu yönüyle tartışılmasına yol açmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye ulus devletinin uyguladığı kültür politikaları ele alınmakta, devlet-vatandaş özdeşliğini sağlamada ortaya çıkan sorunların muhtemel kaynakları belirlenmeye çalışılmaktadır. Devletin resmi kültür politikaları ile resmi milliyetçilik anlayışının yanında, sivil milliyetçilik anlayışları da incelenmektedir. Çok partili dönemde oluşan özgürleşme ortamında milliyetçilik fikirlerinin gelişimi izlenmekte, Türkiye koşullarına uygun milliyetçilik ve milli devlet modelinin ne olabileceği üzerinde durulmaktadır.

Geniş destek bulan iki milliyetçilik anlayışı ve ulus devlet konsepti olarak; vatandaşlık temelli yaklaşım ile kültür esaslı milli devlet anlayışlarının tek başına çözüm sağlayamayacakları değerlendirilmektedir. Buna karşılık, Gökalp'ın kültürel değerlerle inancı birleştiren milliyetçilik formülü ile yurttaşlık temelinde eşit haklar sağlayan vatandaşlık esaslı yaklaşımın, yeni bir yaklaşım olarak birlikte uygulanmalarının daha yararlı olabileceği öne sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye Ulus-Devleti, Türk Milli Devleti, Milliyetçilik, Türk Milliyetçiliği.

* Yrd.Doç.Dr., Rize Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, aliriza.sakli@rize.edu.tr

***ELIGIBILITY PROBLEM OF TURKISH NATIONALISM AND
NATION STATE OF TURKISH REPUBLIC***

Abstract:

Republic of Turkey was established as a nation-state. Models and conceptions of the nation-states and nationalisms can vary according to country conditions as normative fields. Turkey has encountered ethnic based armed separatist movements from the 60th year and the separatist movements are not disposed of within a quarter-century. This problematic situation raises the question of eligibility of the nation-state model to the reality of Turkey.

We are discussed the nation-state properties of Turkey and tried to determine the official cultural and religious policies of the state. It is studied the developments of Turkish nationalist movements in the multi-party free democratic period and is also implied relevant terms of nationalism and nation-state model for Turkey.

The most widely supported approaches as citizenship based nation-state concept and culture-based national government do not seem to have much chance of providing a solution alone. Instead, Gökalp's nationalism formula, which combines cultural values and the belief and the bond of citizenship that provides equal rights to the citizens, may be more useful as a new combined approach.

Keywords: Republic of Turkey, Turkish Nation State, Turkish National State, Nationalism, Turkish Nationalism.

GİRİŞ

Batıda ortaya çıkan ulus-devlet modelleri; vatandaşlık bağına dayalı Fransız örneği ile kültür ve soy bağına dayalı Alman örneği olmak üzere iki modelde incelenmektedir. Bu modellerin ortaya çıkmasında, ülkelerin etnik ve sosyo-kültürel yapıları belirleyici olmuştur.

Fransa ulus-devleti; Franklar, Goller, Normanlar, Korsikalılar, Basklılar vb. çok sayıda etnik kimliğin ve farklı dillerin var olduğu bir toplumda inşa edildiğinden, vatandaşlık bağı bu unsurları birleştiren önemli bir işlev görmüştür. Vatandaşlık bağının, ulusal dilin merkezinde olduğu ortak kültür bağıyla desteklenmesi gerekli görülmeyle (Dieckhoff, 2005) birlikte, Fransa modelinde temelde vatandaşlık bağı esas alınmıştır. Vatandaşlık bağına dayalı ulus-devlet anlayışı, Fransa'nın ihtiyacına göre geliştirilmiş ve başarılı da olmuştur.

Almanya örneğinde ise, Prusya ve Avusturya şeklinde iki devlet ile Protestan ve Katolik iki mezhebe bölünmüş Alman halkının birleştirilmesi, öncelikli hedef olarak seçilmiştir (Burke, 2011: 137-139). Bu sebeple Alman ulus-devlet modelinde, ulusal birliği sağlayacak kültür ve soy birliği politikaları önde tutulmuştur. Bu politikalar, sonuçta Alman birliğinin sağlanmasında etkili olmuştur.*

Ulus-devlet ve milliyetçilik anlayışları, ülkelerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak belirlenmekte ve ülkenin birliğini sağlayacak stratejik politikalar oluşturulmasına çalışılmaktadır. Türk milliyetçiliği fikirlerinin ilk filizlendiği Osmanlı Devleti'nin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ihtiyaç duyduğu ulus-devlet ve milliyetçilik anlayışları ne tür özellikler taşır?

Gerek Osmanlı Devleti gerekse Cumhuriyet Türkiye'si, farklı etnik ve kültürel grupların, az veya çok var olduğu bir yapı arz etmektedir. Birden çok etnik unsurun mevcut olduğu durumlarda seçilebilecek ulus-devlet politikasının, vatandaşlık bağına dayalı bir anlayışa sahip olabileceği kabul edilebilir. Diğer taraftan, etnik farklılıklara rağmen, dini ve ahlâkî ortak değerlere sahip olan halkın, ortak kültür değerleri etrafında birleştirilmesi denenebilir. Ortak kültür değerlerine dayalı uluslaşma, Türkiye sınırları

* Fransa ve Almanya ulus-devlet modelleri bir başka çalışmaya konu edildiğinden, burada ayrıntıya girilmemektedir.

dışındaki Türk kültür dairesine mensup halklarla da yakınlaşmayı sağlayacağından sınırları aşan bir millet anlayışını da doğurabilir.

Farklı etnik aidiyetlerin bulunduğu bir toplumda kaçınılması gereken uluslaşma modeli ise, etnik bağlara ve soya dayalı ulus-devlet anlayışıdır. Çünkü çok etnik unsura sahip bir toplumsal yapıda etnisite birliğini ilke edinmek, ulus-devletten beklenen birlik olma amacına aykırı olacaktır. Etnik temelli bir uluslaşma, farklı etnik unsurların kendilerini dışlanmış hissetmelerine yol açabilecek ve ayrışma yönünde bir sorunu beraberinde getirebilecektir.

Osmanlı Devleti dönemi fikir hareketleri, doğal olarak Cumhuriyet dönemini de etkilemiştir. Yusuf Akçura'nın (1998) "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı eserinde tespit ettiği gibi; Osmanlı'da önce Osmanlıcılık, sonra İslamcılık ve en sonunda da Türkçülük akımları gelişmiştir. Osmanlıcılık akımı, devletin Müslüman ve Gayr-i Müslimlerle birlikte varlığını sürdürmesi için aydınların bulduğu bir formüldü. İslamcılık ise, Osmanlıcılık politikasına rağmen Hıristiyan unsurların ayrılması karşısında Müslüman unsurları bir arada tutma çabasına dayanıyordu. Başta Arnavutluk ve Arap toplumları olmak üzere, Müslümanların da ayrılık talep etmeleri üzerine Türkçülük akımı bir hayli gecikmiş olarak ortaya çıkabilmiştir.

Osmanlı dönemi milliyetçilik yaklaşımlarından en önemlileri Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp tarafından seslendirilmiştir. Akçura (1978: 35), millet kavramını ırka ve dile bağlarken, Gökalp (1977: 21) ırk kavramını "zoolojiye ait bir terim" olarak görmektedir.

Akçura'nın Üç Tarz-ı Siyaset'te birbirinin seçeneği olarak gördüğü Türklük ve İslam, Gökalp'ta birbirini tamamlayan unsurlardır. "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak" kavramlarını savunan Gökalp (1976: 58,59), "Türkçülerin millet ülküsü Türklük ise, ümmet ülküsü de İslâmlıktır" demek suretiyle, daha sonra Türk-İslam Sentezi olarak belirginleşecek görüşü ilk defa formüle etmiştir (Türkdoğan, 1995: 51).

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Akçura ve Gökalp yaklaşımları arasındaki farklar iyice belirginleşmeye başlamış ve iki farklı Türk milliyetçiliği anlayışı olarak Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal etmişlerdir. Gökalp'ın kültüre ve inanca dayalı kapsayıcı muhafazakâr milliyetçiliği bir

yanda, Akçura'nın etnik kimliğe dayalı ve dini anlayışlara mesafeli tavrı diğer yanda iki temel akımı oluşturmuşlardır.*

Osmanlı'nın son döneminde, İttihat ve Terakki şemsiyesi altında milliyetçiliği formüle eden Gökalp, Cumhuriyetin ilk yıllarında da Türk milli devletine görüşleriyle katkıda bulunmak üzere Diyarbakır'dan Ankara'ya getirilmiştir. Ne var ki, 1924'te vefatından sonra, Türkiye'de gelişen resmi milliyetçilik ve ulus-devlet anlayışı Gökalp'tan giderek uzaklaşmış, -bilinçli veya değil- Akçura anlayışına yaklaşmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti ulus-devlet modelinin oluşumunda, Gökalp ve Akçura milliyetçiliklerinden hangisinden daha fazla yararlanmıştı? Oluşturulan ulus-devlet modeli, 60 yıl sonra ayrılıkçı silahlı kalkışmalara muhatap olduğuna göre, ulus-devlet modelinin yapılandırılmasında eksiklikler söz konusu olmuş mudur? Bir başka deyişle, Türkiye Cumhuriyeti ulus-devleti, Türkiye şartlarına uygun bir millet ve milliyetçilik anlayışını temsil etmekte midir? Bu soruların bir ölçüde cevap bulabilmesi için, Türkiye Cumhuriyeti dönemindeki milliyetçilik ve ulus-devlet anlayışlarını irdelemek yerinde olacaktır.

D) TÜRKİYE CUMHURİYETİ ULUS-DEVLET MODELİ

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı'nın çok milletli yapısından geriye kalan Türk unsuruna dayalı bir "ulus-devlet" olarak kurulmuştur. "Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir" sloganını esas alan ve sırf bu ilke ile dahi milliyetçi bir devlet olarak anılmaya hak kazanan Türkiye, eğitim sistemini ve kültür politikalarını da ulus esasına göre belirlemiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, 1919'da Samsun'a çıktığında ne yapılması gerektiğini Nutuk'ta anlatırken; "milli* hâkimiyete dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak" düşüncesinin "tek karar" olduğunu ifade etmektedir. Bu kararın dayandığı temel ise, "Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşaması"dır (Gazi Mustafa Kemal, 1980: 16).

* Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'nın milliyetçilik anlayışları, Osmanlı döneminde Türk milliyetçiliğinin gelişimini inceleyen bir başka çalışmada karşılaştırmalı olarak ele alındığından, burada ayrıntıya girilmemektedir.

* "Milli" kelimesini Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğü şöyle tanımlamaktadır: *Millette ilgili, millete özgü, ulusal*. Kavramın Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemindeki kullanılışından esinlenerek, kavrama "*millete ait*" anlamı da atfedilebilir.

Samsun'dan sonra, 21-22 Haziran 1919 tarihli Amasya Tamimi'nde de; "Milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır" denilmektedir. 23 Temmuz - 6 Ağustos 1919 tarihleri arasında faaliyet gösteren Erzurum Kongresi'nde ise, "milli sınırlar içinde bulunan vatan topraklarının bir bütün olduğu," "Milli Meclis'in derhal toplanması ve hükümet işlerinin Meclis tarafından kontrol edilmesi" kararları alınmıştır (Gazi Mustafa Kemal, 1980: 37, 78, 79). Görüldüğü üzere bu kararlarda, milli bir hükümete doğru yöneliş açıkça ifade edilmektedir.

Başlangıcından itibaren "milli" nitelikli kararlarla yürütülen Milli Mücadele, kullanılan kavramlar bakımından da; Milli Mücadele, milli istiklâl, milli hareket, milli zafer, hâkimiyet-i milliye, Kuvay-i Milliye, Büyük Millet Meclisi gibi tamamen "milli" nitelik göstermektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün de Samsun'a ayak bastığı günden itibaren kullandığı kavramlar; millet, irade-i milliye, hâkimiyet-i milliye, vicdan-i milli ve milliyet gibi kavramlardır.

Afet İnan'ın "Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları" adlı kitabında verilen bilgiye göre, Mustafa Kemal Atatürk'ün "millet" tanımı şu şekildedir: "Zengin bir hatıra mirasına sahip bulunan, beraber yaşamak hususunda müşterek arzu ve muvafakatta samimi olan ve sahip olunan mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradeleri müşterek olan insanların birleşmesinden meydana gelen cemiyete millet namı verilir" (İnan, 1988: 23,24). Bu tanımda müşterek tarih ve gelecek anlayışı ile ortak irade kavramı öne çıkmaktadır.

İnan'a göre, Mustafa Kemal Atatürk, Türk milletinin oluşumunda etkili olan tabii faktörleri şöyle sıralamaktadır:

- "a- Siyasi varlıkta birlik,
- b- Dil birliği,
- c- Yurt birliği
- d- Irk ve menşe birliği
- e- Tarihi karabet (yakınlık-akrabalık),
- f- Ahlâki karabet (yakınlık-akrabalık)" (İnan, 1988: 24,25).

Mustafa Kemal Atatürk'ün bu millet ve milliyetçilik anlayışı ile Gökâlp'a mı, yoksa Akçura'ya mı daha yakın olduğu tartışılabilir. Ancak,

"siyasi varlık" kavramı ile ifade edilen devlete ilk sırada yer verilmesi dikkat çekmektedir.

Millet ve milliyetçilik bakımından, Fransız ve Alman modeli olmak üzere iki temel modelin varlığından bahsedilmektedir. Fransız modeli, ortak hayatı sürdürme yönünde gösterilen arzu ve rıza olarak; toplumun iradesine dayalı bir anlayışın milli aidiyeti belirleyeceği sübjektif yorumunu kabul eder. Alman milliyetçi yorumunda ise dil, gelenekler, hatta ırk gibi objektif unsurlar esas alınır.

Aydınlanma felsefesine dayalı, milletin dil, kültür, tarih vb gibi özellikleri yerine birlikte yaşama iradesini esas alan Fransız yaklaşımının aksine, Alman milliyetçiliğinde dili, ırkı ve kültürü olan millet devletten önce vardır. Bu iki modelden birini saf olarak benimsemese de, devletin millettten önce var olduğu ve milleti inşa etme çabasına giriştiği Türk milliyetçiliği modelinin (Öktem, 1998: 222, 223) bu yönüyle Alman modelinden uzak ve Fransız milliyetçiliğine yakın olduğu ifade edilebilir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün, milliyetçilik anlayışında devlete (siyasi varlık) birinci sırada yer vermesi, onun, milleti devletin belirlemesi tezine yakın olduğunu göstermektedir. Hâlbuki Cumhuriyet öncesinde ortaya çıkan ve özellikle Ziya Gökalp tarafından sistemleştirilen Türk milliyetçiliği, milli kültürü* esas almakla, devletten önce milletin var olduğu ilkesini kabul etmiştir. Cumhuriyet'le birlikte gelişen yeni milliyetçilik, devletin milleti belirlemesi ilkesini esas almıştır ve "Mustafa Kemal Atatürk tarafından yaratılan Türk milleti" görüşü de buna dayanmaktadır.

Gökalp, İstanbul'un işgal edilmesi ile Diyarbakır'a geçmiş ve orada fikri faaliyetlerini sürdürmekte iken, Mustafa Kemal tarafından Ankara'ya çağırılmıştır. Gökalp'ın, özellikle CHP'nin "altı ok" ilkelerinin tespitinde etkisinin olduğu düşünülmektedir (Güngör, 1987: 44). Zaten 1924'te hayatını kaybettiğinden, bundan sonraki Cumhuriyet reform ve inkılâplarına katılımı söz konusu olmamıştır.

Gökalp'ın, Mustafa Kemal Atatürk'ün fikirleri üzerinde önemli bir etkisinin olduğu çeşitli kaynaklarda ifade edilmektedir. "Türkçülüğün Esasları"nda geçen; "Büyük İskender diyor ki; 'Benim hakiki babam Filip

* Ziya Gökalp'e göre kültür, bir milletin; din, ahlak, hukuk, akıl, estetik, dil ekonomi ve fen hayatlarının uyumlu bir bütünüdür (Gökalp,1977: 25).

değil Aristo'dur. Çünkü birincisi maddi varlığımın ikincisi manevi varlığımın meydana gelmesine sebep olmuştur" (Gökalp, 1977: 23) ifadesinden mülhem olarak, Mustafa Kemal Atatürk'ün "Bedenimin babası Ali Rıza, fikirlerimin babası Ziya Gökalp'tır" dediği de rivayetler arasındadır.

Mustafa Kemal Atatürk, Türk milletinin oluşumunda etken olarak gördüğü faktörler arasında devlete ilk sırada yer verdikten sonra, Gökalp'ın millet tarifinde yer alan dil ve ahlâk gibi kültür unsurlarını da saymıştır. Buna karşılık, din ve güzellik duygusu bu faktörler arasında yer almamakta, ama yurt birliği, tarih ve ırk gibi üç başka unsur yerini almaktadır.

İrk ve menşe birliğine yer vermekle Yusuf Akçura'ya yaklaşan Mustafa Kemal Atatürk, başka ifadelerinde de soy ve kan vurgusu yapmıştır:

"Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur,

Aranıza alacağınız arkadaşların mümkünse kanını tahlil edin,

Muhterem milletime şunu tavsiye etmek isterim ki, başına geçireceği insanların kanındaki cevheri asliyi tayin etmekten bir an fariğ olmasın,

Kanını taşıyandan başkasına inanma" (Tanyu, 1981: 9,10,).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazılan ve bestelenen marşlardaki milliyetçilik anlayışı da dikkat çekicidir: İstiklâl Marşı'nda; "Kahraman ırkıma bir gül" ve "Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlal", Onuncu Yıl Marşı'nda; "Türk'üz bütün başlardan üstün olan başlarız", Harbiye Marşı'nda; "Yıldırımlar yaratan bir ırkın ahfadıyız", Yedek Subay Marşı'nda; "Türklüğün öz cevheri taşar temiz kanından", Kuleli Marşı'nda; "Miras kalan asil kanla ceddinden" ve Piyade Marşı'nda; "Alnımda ırkımın hilali" ifadeleri (Tanyu, 1981: 51), özellikle "ırk" ve "kan" vurgusunu öne çıkarmaktadır.

Bu örneklerle rağmen, Türkiye Cumhuriyeti'nin tek bir resmi milliyetçilik politikasının olmadığı, buna karşılık kişiden kişiye ve kurumdan kuruma değişen özellikler taşıyan milliyetçilik anlayışlarının var olduğundan bahsedilebilmektedir. Resmi kaynaklarda yer alan bazı tarif farklılıkları şöyledir:

1- 1924 Anayasasının 88. maddesine göre, "Türkiye'de din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese Türk denir."

2- CHP programının 2. maddesine göre; “Millet, dil, kültür ve mefküre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşekkül ettirdiği siyasi ve içtimai heyettir.”

3- Milli Savunma Bakanlığı'nın uzun süre takip ettiği askeri öğrenci alım kriteri; “alınacak öğrencinin öz Türk ırkından olması”dır.

4- Türk Tarih Kurumu'nun hazırladığı tarih kitabında; “ırk, dil, hars ve tarih birliği esasına dayalı geniş bir Turancılık ilkesi” konu edilmektedir.

5- Milli Eğitim Bakanlığı'nın liselerde okuttuğu Tanzimat edebiyatında, “devlet hududu ile mukayyet bir milliyet prensibi” öne sürülmektedir (Danişmend, 1966: 5,6).

Yazılı kayıtlardaki bu çeşitliliğin yanında, kişilerin sözlü ifadelerinde de farklılıklar göze çarpmaktadır. İsmet İnönü, 1933'te başbakan sıfatı ile yaptığı bir konuşmada; “...Dünyanın inanmadığı eserleri vücuda getiren azim ve fedakârlık ırkımızda vardır” demektedir. Başbakan Şükrü Saraçoğlu ise 1942'de TBMM kürsüsünde, “Bizim için Türkçülük, bir kan meselesi olduğu kadar ve en az o kadar da bir vicdan ve kültür meselesidir” ifadelerini kullanmaktadır (Tanyu, 1981: 41).

Mustafa Kemal Atatürk'ün yukarıda verilen ifadelerinden ayrı olarak, “Türk demek dil demektir” ve “Milliyetin çok açık vasıflarından biri dildir” şeklinde beyanları da vardır. (Tanyu, 1981: 125,192). Dil, ahlâk ve tarihe yönelinerek, kültür öne alındığında, milliyetçilik anlayışının Ziya Gökalp'a yaklaştığı görülmektedir.

Cumhuriyet'in millet ve milliyetçilik konusundaki çeşitlilik gösteren bu yaklaşımlarına, “Türk Tarih Tezi” ile Anadolu'nun tarihi devirlerinden itibaren Türk olduğunun (Sarıay, 1990: 58) ve bütün medeniyetlerin Orta Asya - Türk kaynaklı olduğunun ispata çalışılmasını, “Güneş Dil Teorisi” ile de bütün dillerin Türk kökünden ve Türkçe'den geldiği (Güngör, 1987: 109) görüşlerini de ekleyebiliriz.

II) CUMHURİYET DÖNEMİ KÜLTÜR POLİTİKALARI

Cumhuriyet döneminde milliyetçilik anlayışları çeşitlilik gösterse de, bu dönem milliyetçiliğini tahlilde, Gökalp'ın yolundan giderek “kültür” üzerinde durmak yerinde olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti, Milli Mücadele esnasında sürekli vurgulanan "milli" yaklaşımlarla hareket ederek, var olan Türk milli kültürünü esas alacak yerde, bir "kültür ihtilali"ne girişmiştir. Böylece, milli kültüre dayalı "milli devlet" anlayışı yerine, devletin belirlediği bir kültüre ve millet anlayışına; millet-devlet (ulus-devlet) modeline ulaşılmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün "Türk milletinin oluşumunda etkili olan tabii faktörler" sıralamasında, "siyasi varlıkta birlik" olarak ifade edilen "devlet" in ilk sırada yer alması, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki resmi millet ve milliyetçilik anlayışını göstermesi bakımından önemlidir. Burada, milletin kültür ve değerlerinde değil, devlet varlığında ve devletin ilkelerinde birleşme anlayışının önde tutulduğu anlaşılmaktadır. Böylece devletin milleti belirlemesi esası benimsenmiş olmaktadır.

"Tanrı ile kul arasında bir vicdan işi" olarak tanımlanan dinin, hiç bir toplumsal yönü olmayan bir konu olarak tanımlanması ve sosyal hayattan uzaklaştırılması sonucu, Cumhuriyet dönemi kültür tanımının ve milliyetçilik anlayışının dışına atılması sağlanmıştır.

T.B.M.M. Hükümeti döneminde, Rıza Nur'un Milli Eğitim Bakanı, Ziya Gökalp'ın Telif ve Tercüme Dairesi Başkanı olmalarının da etkisiyle, Türkçülük ve Batıcılık politikalarına ağırlık verilmiştir. Bu dönem milliyetçiliği, Gökalp'ın üç cereyan arasında aradığı uzlaşmayı fiilen sağlamakta, Halifeliğin kaldırılmasına kadar İslamcılık unsurunun da kabul edilmiş olduğu görülmektedir (Güngör, 1987: 103). Ancak bu durum, toplumsal katılıma ihtiyaç duyulduğu dönemle sınırlı kalacaktır.

Halifeliğin kaldırılması ile Türkiye Cumhuriyeti devleti, Gökalp'ın Türkleşmek, İslâmlaşmak ve Muasırlaşmak olarak ifade ettiği yaklaşımdan biri olan İslâmlaşmayı tamamen dışlamış, kültür politikalarına Milliyetçilik ve Batıcılık ilkeleri egemen olmuştur. (Güngör, 1987; 101,102). Gökalp'ın temsil ettiği milliyetçiliğin yanına, Celal Nuri'nin batılılaşma anlayışının konulduğu ve bu şekilde eklektik bir yapı oluşturulduğu da tespitler arasındadır (Çalık, 1995: 104).

Gökalp'ın ölümü ile meşhur üçlemesindeki İslâm'ın yerini Laiklik almış; "Laikleşme, Batılılaşma ve Türkleşme" sloganı öne çıkmıştır (Türkdoğan, 1995: 61, 171). Böylece, Gökalp'taki ümmet ile millet kavramlarının birbirinin zıddı değil tamamlayıcısı olduğu görüşü fiilen reddedilmiştir.

Yeni anlayışa göre, atılması gereken adımlar olarak şunlar öne sürülmektedir:

1- *Kişisel bir vicdan işi olan din, devlet ve toplum hayatından çekilmelidir.*

2- *Dinle ilgili kurumların millet hayatında etkili olmamaları gerekmektedir. Bunu sağlamak üzere, bütün kötülüklerin din adamlarının din adına yaptıklarından kaynaklandığı anlatılmalıdır.*

3- *Geçmişte softaların ve padişahların idaresi, Türk milletini geri bırakmakla kalmamış, hâkimiyet hakkını da elinden almıştır.*

4- *Eğitim mutlak surette laik olmalı; dini unsurlardan temizlenmelidir (Güngör, 1987: 105, 106).*

Türk laikliği, en az iki nesli eğitim yoluyla dini normlardan uzaklaştırmış, diğer toplumsal kurumlara da damgasını vurmuştur. Eğitim sistemi dini normlardan tamamen uzaklaşmış ve 19.yüzyılın pozitivist yaklaşımları ile materyalist bir nesil yetiştirilmiştir. 1928-1948 arasında geçen yirmi yılda, devlet eliyle din adamı yetiştirilmemiş ve Müslüman halkın din eğitimi ve Kur'an öğrenimi ihtiyaçları karşılanmamıştır (Türkdoğan, 1995: 59, 217).

Laiklik adına devletin dini hayatı kontrol altına almaya çalışması, din ve inançla ilgili her konuda laikliğin ön plana çıkarılması ve geleneksel değerleri savunanların her fırsatta laiklik karşıtlığı ile suçlanmaları, toplumun laikliği dinsizlik olarak algılamasına yol açmıştır. Bu uygulamalar karşısında, devlet gücünü elinde tutan kişilerin "laiklik dinsizlik değildir" biçimindeki açıklamaları pratikte bir anlam taşımamıştır (Ünal, 1999: 220).

Kültür politikalarında dini unsurun dışlanması yanında, Anadolu dışındaki Türklerle kültür birliğini ve dayanışmayı gerçekleştirmek anlamındaki Turan idealleri de göz ardı edilmiştir. Bu şartlar altında milliyetçilik, milli birliği sağlamak ve yeni Cumhuriyeti korumak esaslarına yönelmiştir (Kirişcioğlu, 1999: 136).

Mustafa Kemal Atatürk'ün "Turan" konusundaki düşünceleri açıkça belli olmamakla birlikte, bu yönde bir arzusunun olduğu, ama ülkenin siyasi ve iktisadi durumunun bu görüşleri açıkça ifade etmeye imkân vermediği iddia edilmektedir. 1940 yılına kadarki İnkılâp Tarihi derslerinde "Turan

ülküsü"nün çok canlı tutulduğu, fakat II. Dünya Savaşı'nın bu alanda politika değişimine yol açtığı bilinmektedir (Kösoğlu, 1999: 323).

Cumhuriyet dönemi kültür politikalarında ikinci dönem, Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüyle başlamıştır. 1938'den itibaren önceki devrin en belirgin niteliği olan "milliyetçilik" geri plana itilmiş ve yerini "Batıcılık" almıştır (Güngör, 1987: 113).

Mustafa Kemal Atatürk'ten sonra Cumhuriyet hükümetleri; inkılapları maddeci bir anlayışla yorumlamaya, çağdaşlaşmada bütüncü ve materyalist yaklaşımlarla hareket etmeye başlamışlardır. Bu dönemde manevi varlığı ve kimliği tahribe yönelen politikalar uygulamaya konulmuştur (Kösoğlu, 1999: 324).

Cumhuriyetin bu dönem kültür politikasını yönlendiren Türk Hümanistleri, Orta Asya'ya dayalı kültür köklerini bir tarafa bırakarak, Yunan-Latin kaynaklarına dönmüşlerdir. Milleti geçmişe bağlayan tarih şuurunu güçlendirecek, kendi değer ve inanç sistemlerinden kaynaklanan bir kültür politikası yerine, Grek (Yunan) ve Latin (Roma) uygarlık merkezlerine yönelinmiştir (Türkdoğan, 1995: IX, 34).

Türkiye'nin İslâm yerine, köklü bir laiklik anlayışını seslendirmesi, o dönemde Batı karşısında İslâm'ı savunacak gücünün kalmaması ve yaşamak için İslâm davası gütmemek zorunluluğu hissetmesi biçiminde de yorumlanmıştır. Ancak, dinle doğrudan ilgisi olmayan Türk sanat müziğinin engellenmesi, buna karşılık klasik Batı müziği için, ülkenin kıt kaynakları seferber edilerek orkestralar kurulması, kültür değişimi yönünde gözü kara bir çabanın sergilendiğini göstermektedir.

Cumhuriyet döneminde uygulanan kültür politikaları sonucu, devlet ile halk arasında özellikle laiklik politikasında derin bir zıtlık yaşanmıştır. Laiklik ilkesinin köktenci uygulamasının yanında, devletin kurucu ilkesi olduğu ifade edilen milliyetçilik de, Batılılaşma hareketleri ve Turan ülküsü konusunda siyasi iktidarlarla sürekli çatışma halinde olmuştur. Bu çatışmaların en şiddetlisi, 1944 yılında milliyetçi önderlerin ırkçılıkla suçlanarak çok kötü şartlarda hapsedilmeleridir (Kösoğlu, 1999: 324, 325).

Nihal Atsız'ın Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na hitaben dergisinde yayınladığı iki açık mektuptan sonra, 19 Mayıs 1944'te İnönü'nün "ırkçılık ve Turancılık" suçlaması içeren bir konuşma yapması (Tanyu, 1981: 51),

Nihal Atsız ve Alparslan Türkeş başta olmak üzere birçok milliyetçinin hapsedilmeleri ile sonuçlanmıştır.

1944'teki tutuklamaların arkasında, II. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru müttefikleri ile birlikte savaşı kazanacağı hissedilmekte olan Sovyetler Birliği'ne, yönetimi altında bulunan Türk unsurlara yönelik olarak, Türkiye'nin bir iddiaya sahip olmadığını gösterme çabası vardır. Henüz NATO şemsiyesi altında bir korumaya da sahip olmayan güçsüz Türkiye'nin, sıcak denizlere inme gibi bir tarihi hedefe sahip bu büyük güce karşı, "Turancı" politikaları sildiğini fiilen göstermesine ihtiyaç duyulmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra, bir yandan milli kültürün ihmal edilen veya reddedilen unsurlarının işlev kazanması yönünde, diğer yandan da hümanizme doğru olmak üzere iki ayrı baskı görülmüştür (Güngör, 1987: 113). Bu baskılardan, özellikle hümanizm adı altında Batı medeniyetinin köklerine yönelmeyi savunan yaklaşım eğitim ve kültür politikalarında etkili olmuştur.

Türk kültürünün en kuvvetli yapıcısı olan İslâm'a karşı alınan tavır, zaman içinde yavaş yavaş yumuşamış, CHP Hükümeti, içerideki hürriyet taleplerinin yanında Batılı güçler tarafından da çok partili demokrasiyi kabul etmeye zorlandığında, din eğitimine ve yayınlara kısmen de olsa müsaade etmiştir (Güngör, 1987: 107).

III) ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE MİLLİYETÇİLİK

1946 ile başlayan, fakat iktidar değişimi ile birlikte fiilen 1950'den itibaren toplumsal hayatı değiştiren çok partili demokrasi, milliyetçilik bakımından olumlu bir ortamın doğmasına yol açmıştır. II. Abdülhamit döneminden II. Meşrutiyet'e geçişte oluşan özgürlük ortamı sayesinde milliyetçi hareketlerde yaşanan olumlu gelişmeler, CHP döneminden 1950 Demokrat Parti yönetimine geçişte de benzer biçimde yaşanmıştır.

Milliyetçi yaklaşımların sindirildiği bir dönemin hemen arkasından, 1945'te II. Dünya Savaşı'nı demokrasi cephesinin kazanması ile Ankara da aynı doğrultuya girme ve çok partili hayata geçme ihtiyacı duymuştur.

1946'dan itibaren merkezi İstanbul olmak üzere kurulan bazı milliyetçi dernekler şunlardır: *Türk Kültür Ocağı*, *Türk Gençlik Teşkilatı*, *Türk Kültür Çalışmaları Derneği* ve *Türk Kültür Derneği* (Sefercioğlu, 1999: 296).

Görüldüğü gibi, çok partili döneme geçişin getirdiği görece özgürlük ortamında, milliyetçiler de çeşitli çatılar altında bir araya gelme çabasına girmişlerdir.

Yukarıda sayılan dernekler 1950 Nisan'ında bir araya gelerek Türkiye Milliyetçiler Federasyonu adı altında birleşmişlerdir. Bundan bir yıl sonra ise, toplanan kurultayda bütün milliyetçi derneklerin Türk Milliyetçiler Derneği çatısı altında birleşmesine karar verilmiştir. Federasyon yapısından dernek yapısına geçerek, tek dernek çatısı altında birleşme kararının alındığı bu kurultayda okunan faaliyet raporunda, "mukaddesatına ve milli kıymetlerine bağlı bir Türk gençliğinin mevcudiyetini ispat ettiği" ve Derneğin "türlü ithamlara maruz kalan Müslüman Türk çocuklarının koruyucusu olacağı" ifade edilmektedir (Darendelioğlu, 1968: 229).

Türk Milliyetçiler Derneği'nin gayesi ise, Nizamnamesinin 2.maddesinde şu şekilde ifade edilmişti: "Allah, vatan, soy, tarih, dil, anane, sanat, aile, ahlâk, hürriyet ve milli mukaddesat (kutsal değerler) esaslarına dayanan Türk Milliyetçiliğini işlemek, Türk milletini meydana getiren unsurları muhafaza etmek..." (Sefercioğlu, 1999: 297). Görüldüğü gibi, milliyetçilik anlayışını ifade ederken, tek parti döneminde uygulanan kültür politikaları ile dışlanan inancın ifadesi ilk sırada yerini almaktadır. Sayılan bütün maddelere dikkat edildiğinde ise, milli kültür unsurlarının ağırlıkta olduğu görülmektedir.

24 Temmuz 1952'de derneğin I.Kurultayı'nda nizamnameye eklenen iki maddeden biri olan "prensipler" maddesinde millet şu şekilde tarif edilmektedir: "Soy ve vatan birliği şuuru ile müşterek mefkûreye (ülküye) sahip fertlerin harsi (kültürel) topluluğudur." "Soy" kavramı ise; "tarihi ve içtimai menşe birliği" olarak tanımlanmakta, etnik köken veya ırk anlamında kullanılmamaktadır. Gökalp'tan mülhem olarak "hars" adı ile anılan kültürün tanımı ise; "Din, ahlâk, dil, hukuk, anane, iktisat ve estetikten ibaret sosyal müesseselerin bileşimidir" şeklindedir (Darendelioğlu, 1968: 250).

Kuruluşunun 1. yıldönümünde 50. şubelerini açan Türk Milliyetçiler Derneği, halktan çok büyük bir iltifat görmekte, ancak İstanbul basınının hücumlarına maruz kalmaktaydı. Haftalık "Mefkûre" adlı gazetesi ile hücumlara cevap vermeye çalışan Derneğin genel merkezine ve 76'ya ulaşmış şubelerine, aralıksız sürdürülen karalama kampanyalarının da etkisiyle, 22 Ocak 1953'te bir gece baskını yapılmış ve 4 Nisan 1953'te

Dernek Mahkeme kararı ile feshedilmiştir. Derneğin savunduğu "milliyetçilik" fikri beraat ettirilmiş, fakat ana tüzüğünde yer alan "insanlara hürriyet, milletlere istiklâl şiarımızdır" sözünün siyasi bulunması nedeni ile dernek kapatılmıştır (Sefercioğlu, 1999: 297).

Türk Milliyetçiler Derneği'nin hızla teşkilatlanması ve Anadolu'ya yayılarak taban bulması, solu olduğu gibi Demokrat Parti (DP) iktidarını da rahatsız etmiştir. Başbakan Adnan Menderes, 1953 yılında Gaziantep'te yaptığı konuşmada, milliyetçi hareketleri gizli olmakla ve ayrımcılıkla suçlamıştır. Derneğin kapatılması bu konuşmanın ardından gelişen olayların sonucunda gerçekleşmiştir (Kirişcioğlu, 1999: 136).

Türk milliyetçiliğine bu şekilde cephe alınması ve DP iktidarı süresince Türk milliyetçiliğinin geri plana itilmesi, milliyetçiler tarafından nasıl karşılanmıştır? Ünal'a (1999: 221) göre; parti kadroları arasında çok sayıda milliyetçi aydın bulunmasının da etkisiyle, bu yaklaşım DP iktidarına karşı önemli bir milliyetçi muhalefete yol açmamıştır.

Milliyetçilik faaliyetleri bundan sonra Türk Ocağı merkezli olarak devam etmekle birlikte, milliyetçiliğin 1950'den sonra yaşadığı "bahar havası" böylece sona ermiş oluyordu. Türk Ocakları, II. Meşrutiyet dönemindeki başkanları Hamdullah Suphi Tanrıöver başkanlığında, 1949'da yeniden açılmıştı. 1952'ye kadar merkezi İstanbul olmak üzere faaliyet gösteren Ocak, 1952'de eski Ankara Türkocağı binasının geri verilmesi ile merkezini Ankara'ya taşımıştır (Darendelioğlu, 1968: 201).

Türkocağı'nın Ankara'ya taşınmasından sonra başkanlığına Prof. Osman Turan getirilmiştir. Yayın organı olarak, 1954'ten itibaren, Türk Yurdu dergisi düzenli olarak ve muhtevalı bir biçimde yayınlanmaya başlamış ve Türk Ocağı'nın en büyük başarısı bu olmuştur (Sefercioğlu, 1999: 297).

Bu dönemde kurulan *Türkçüler Yardımlaşma Derneği*, Nihal Atsız tarafından çıkarılan Orkun dergisine mali kaynak sağlamayı amaçlayarak faaliyet göstermekteydi.

Türk Milliyetçiler Derneği'nin kapanmasından bir yıl kadar sonra İstanbul'da *Milliyetçiler Derneği* kurulmuş ve 20 şube ile faaliyet göstermiştir. Zonguldak ve İstanbul'da kurulan iki ayrı *Komünizmle Mücadele Derneği* de dönemin milliyetçilik örgütlenmelerindedir (Sefercioğlu, 1999: 297). Milliyetçiler, bundan sonraki faaliyetlerini, Türk

Ocağı'nın yanında, 1953'te kurulan Milliyetçiler Derneği ve 1956'da kurulan Komünizmle Mücadele Derneği çatısı altında yürütmüşlerdir (Kirişçioğlu, 1999: 136).

Milliyetçiler Derneği, daha önce kapatılan Türk Milliyetçiler Derneği'nin İstanbul kadrosunun çalışmaları ile kurulmuş, önceki derneğin tecrübesi ile şubeler açarak genişlemeye değil, insan yetiştirmeye öncelik vermiştir. Bu dernek, 1980'e kadar faaliyetini sürdürmüştür (Okay, 1999: 336).

Çok partili demokrasinin bu ilk döneminde faaliyet gösteren, Türkiye'ye göçmüş bulunan Azerbaycanlılar ve Kıvrımlılarca kurulan bir kısım dernekler de milliyetçi dernekler olarak anılmaktadır (Sefercioğlu, 1999: 297,298).

Tek parti döneminden sonra gelişen özgürlük ortamında çeşitli derneklerde örgütlenmeler olmakla birlikte, iki ana milliyetçilik akımından söz edilebilmektedir. Bunlardan biri; Hamdullah Suphi Tanrıöver, Necip Asım, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali Turan ve Mehmet Emin Yurdakul gibi isimlerin önderlik ettiği "Turancı" grup, diğeri de; H. Ziya Ülken, Z. Fahri Fındıkoğlu, M.Halil Yinanç, M. Şemseddin Günaltay, A. Hamdi Tanpınar, M.Halid Bayrı, Remzi Oğuz Arık ve en önemlisi de Nurettin Topçu'nun önderlik ettiği "Anadolucu" gruptur (Öğün, 2000: 129).

"Anadolucu" sıfatı ile anılan milliyetçilik, "milli uyanışı İslâmi bir çerçevede algılamakta", Türklerin Anadolu'da İslâm'ı kendi milli değerleri haline getirdikleri ve bunun da en güzel biçimine Mevlana ve Yunus Emre'de ulaştığını savunmaktadırlar. Kendisi ile özdeşleşen "Hareket Dergisi"nde Nurettin Topçu, Türk milliyetçiliğini tasavvufun ışığında ve yüksek bir entelektüel seviyede ele almıştır (Öğün, 2000: 130).

"Turancı" akımın öncüleri ise, Türk kültürünün bir unsuru olarak İslam'a yer vermekle birlikte, esas olarak Türk tarihinin İslâm öncesi dönemi ile birlikte ele alınmasından ve Türk dünyasının bütünlüğü anlayışından yola çıkmışlardır.

Rıza Nur ve arkadaşları ise, Türkleri tarihi kökünden kopardığı gerekçesiyle İslamiyet'e karşı çıkıyor, Orta Asya'da İslâm'ın yayılışını "Arap Emperyalizmi" olarak niteliyordu. Bu grubu kimi yazarlar Türkçü-Turancı daire içinde ele alırken (Niyazi, 2000: 205), kimi yazarlar da Rıza Nur, manevi oğlu Nihal Atsız ve Atsız'ın kardeşi Nejdet Sancar'ın önderlik ettiği

akımı "Türk Irkçılığı" başlığı altında ele alıyordu (Öğün, 2000: 136). Nejedet Sancar'ın açıkça ırkçılığı savunan makaleler yazması, Nihal Atsız'ın en basit etnisite iddialarına konu edilmiş grupları vasiyetnamesinde "düşman" olarak nitelemesi, bu tespiti varılmasında etken olmuştur.

Çok partili döneme geçildikten sonra; tek parti döneminin ideolojik tekelinin kalkması ile birlikte örgütlenen ve kendini hür olarak ifade etmeye başlayan Türk milliyetçiliğinin, istisnalar bir yana, ana yaklaşım ve akımlar itibariyle Türk ve İslâm değerlerine vurgu yapmaya özen gösterdiği görülmektedir. Gökalp'in Türkleşmek, İslâmlaşmak ve Muasırlaşmak ilkeleri, yeniden Türk milliyetçiliğinde değer kazanmaya ve kendine yer edinmeye başlamıştır.

İlhan Daredelioğlu'nun (1968: 38), tespitine göre başlangıcında milli ve manevi değerlere bağlı; "Türk-İslâm duygusu ve şuuru içinde" olan milliyetçilik, tek parti dönemindeki yanlış laiklik politikaları ve İslami düşüncelere baskı yapılması sonucu maneviyattan mahrum gösterilmiştir. Ancak siyasi tekelcilik ortadan kalktıktan sonra, "dinsiz ve maneviyattan uzak bir vatanperverliğin kısır ve cıvıllığı" anlaşılmış ve "Türk milliyetçiliği önceki ve asıl kökü olan Türk-İslam şuuruna ermiş"tir. Görüldüğü gibi, çok partili siyasi ortamda, Ziya Gökalp'in milliyetçilik anlayışına dönüş anlamında toplumsal tabanda gelişmeler olmuştur.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin temel resmi belgelerinde vatandaşlık bağına atıf yapılmakta ve vatandaşlık temelinde eşitlik esas alınmaktadır. Bunun yanında, Türk milletinin ortak kültürel değerlerle tanımlandığı da çeşitli metinlerde görülebilmektedir. Ayrıca, çeşitli düzeylerde resmi ve gayri resmi olarak; ırk, soy ve kan bağı vurgusunun yapıldığı da bir gerçektir.

Dönemler itibariyle değişebilen ulus-devlet ve milliyetçilik kavramlaştırmalarının yanında, aynı dönem içerisinde de farklı yaklaşımların ortaya çıkabildiği görülmektedir. Bu durum, Türkiye'de resmi bir millet ve milliyetçilik stratejisinin bulunmadığı biçiminde yorumlanabilir.

Milliyetçilik anlayışının ve ulus-devlet formunun, her ülkenin kendi ihtiyacına ve özel durumuna göre kurgulanabildiği, Türkiye bakımından bu anlayışları formüle edenlerce bilinmiyor olabilir mi? Esasen, Ziya Gökalp'ın

kültür ve inanç esaslı bir milliyetçilik formüle etme çabaları, O'nun milliyetçiliğin bu normatif yönünü iyi bildiğini göstermektedir. Ne var ki, 1924 yılında Gökalp'in ölümü üzerine, milli kültür ve inanç temelli yaklaşımlardan vazgeçildiği anlaşılmaktadır.

1924 sonrasında, milli kültüre karşı yeni bir kültür icat edilmeye çalışılmış ve yeni bir ulus oluşturma çabasına girilmiştir. Bu yaklaşım, Ülkenin birlik ve bütünlüğünü pekiştirmek için ne tür bir modele ihtiyaç duyulduğunun bilinmemesinden veya tahmin edilememesinden kaynaklanmamıştır. Milli toplum inşasını esas alan bir anlayışın toplum merkezli olarak geliştirilmesine sıcak bakılmamasından, toplum için neyin iyi, doğru ve yararlı olduğunun elit kadrolarca bilindiği ön kabulünden kaynaklanmış olmalıdır.

Halk için neyin iyi ve doğru olduğunun en iyi elit kadrolarca bilindiği yönündeki anlayışın; "halka rağmen halkçılık" olarak tanımlanmaya çalışıldığı bilinmektedir. Halk için doğru ve yararlı olanın "cahil" halk tarafından değil bilgili kadrolar tarafından bilindiğini düşünen elitler, kontrolleri altında bulunan devlet aygıtını kullanarak Batı temelli yeni bir kültür icat etmeye ve yeni bir ulus oluşturmaya çalışmışlardır.

Devlet öncülüğünde Batı temelli yeni ulus yaratma anlayışının doğal bir uzantısı olarak, vatandaşlık esaslı ulus-devlet anlayışı gündeme geldiyse de, soy ve etnisite vurgusu zaman zaman baskın çıkmaya devam etmiştir. Ziya Gökalp tarafından geliştirilen model gibi; milli varlığı kültür ve inanç üzerine temellendiren, devletin halkla bütünleşmesi için önemli fırsatlar sunan ve Türkiye gerçeğine uygun olan bir modelin neden takip edilmediği anlaşılamamaktadır.

Türkiye ulus-devletinin, vatandaşlarından bir kısmının bağlılığı yönüyle bir sorunla karşılaşması, vatandaşlarının arzu ve isteklerini önde tutan demokratik bir devlet olmamasına bağlanabilir. 1950 öncesi tek parti iktidarlarında, bu tespit tam olarak gerçeği yansıtıyor gibi görünmektedir. Bundan sonraki dönemler, halkın değerlerini temsil eden siyasi partilerle, devletin değerlerine sahip elit kadroların mücadelesine sahne olmuştur. Halen belli ölçüde devam eden bu mücadele, 1950-2000 arasındaki 50 yılda, halkla devleti aynı noktada buluşturabilecek bir işbirliğine dönüşebilseydi, ayrılıkçılığın beslendiği zemini kaybetmesi sağlanabilirdi.

Gelinen noktada, Türkiye'nin ihtiyaçlarına uygun bir millet ve milliyetçilik anlayışı üzerinde mutabakat bulunmadığı anlaşılmaktadır. Vatandaşlık bağına önem veren ulus-devlet anlayışı, Türkiye özelinde bütünlüğü sağlamada işlevsel görünmemektedir. Bunun nedeni, bu görüşü savunanların halkın kültür ve değerlerine önem ve öncelik vermemeleri, devlet öncelikli bir ulus-devlet anlayışını seslendirmeleridir. Türkiye bakımından vatandaşlık bağı, halkın kültür ve değerlerinden uzak bir ulus tanımında işlevsel olduğundan tercih edilmektedir.

Kültür temelli millet ve milliyetçilik anlayışları ise, özellikle 1990'lı yıllardan sonra, inanç ve değerler boyutunda Ziya Gökalp'in çok gerisinde kalmış görünmektedir. Gökalp'in kültür ve inancı birlikte ele alan anlayışı, Türk-İslâm Sentezi veya Türk-İslâm Ülküsü biçiminde bir dönem izlenmeye çalışılmış, ama genel kabul görececek bir potansiyel oluşturulamamıştır. Son yılların ana akım milliyetçilik yaklaşımlarında; kültür kavramına atıf yapılmakta ve manevi değerler tabiri soyut biçimde kullanılmakla birlikte, bundan ileri gidilmemektedir.

Mevcut şartlar altında, ne vatandaşlık temelli yaklaşımın ne de kültür odaklı anlayışın, ülkenin birlik ihtiyacını tam olarak karşılama potansiyeli görülebilmektedir. Gökalp'in kültür ve inancı birleştiren milliyetçilik formülü ile halkın değerleri öne çıkarılırken, diğer taraftan da vatandaşlık bağına ve sağladığı eşit yurttaş anlayışına atıf yapan yeni bir yaklaşım daha yararlı olabilir. Böylece hem vatandaşlık temelinde eşitlik ve en üst düzeyde bireysel haklar sağlanırken, hem de ortak kültür ve inanç esasları; bu ortaklığı paylaşan vatandaşlar yönüyle desteklenebilir. Bu şekilde vatandaşlık bağına dayalı ve ortak kültürel değerlere vurgu yapan bir milli devlet anlayışı söz konusu olabilir.

KAYNAKÇA

- AKÇURA, Yusuf, (1978), *Türkçülük*, Türk Kültür Yayını, İstanbul.
- AKÇURA, Yusuf, (1998), *Üç Tarz-ı Siyaset*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.
- ANDERSON, Benedict (1995), *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, (Çev. İskender Savaşır), Metis Yayınları, İstanbul.
- ARVASI, S.Ahmet, (1982), *Türk - İslâm Ülküsü*, Ocak Yayınları, Ankara, 3 Cilt.
- BURKE, Matthew, (2011), *Liberal Nationalism's Role in the Development of the German Nation-State*; <http://castle.eiu.edu/historia/archives/2005/Burke.pdf>; 18.07.2011.
- ÇALIK, Mustafa, (1995), MHP Hareketi -kaynakları ve gelişimi- 1965-1980, Cedit Neşriyat, Ankara.
- DANIŞMEND, İsmail Hami, (1966), *Türklük Meseleleri*, İstanbul Kitabevi Yayınları No: 30, İstanbul.
- DARENDELİOĞLU, İlhan, E., (1968), *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*, Toker Yayınları, İstanbul.
- DIECKHOFF, Alain, (2000), *Nation and Nationalism in France: Between Idealism and Reality*; http://oxpo.politics.ox.ac.uk/materials/national_identity/Dieckhoff_Paper.pdf; 27.07.2011.
- GAZİ MUSTAFA KEMAL, (1980), *Nutuk*, (Haz. Birol Emil, Melin Has-Er, Mehmet Ali Aydın) Kültür Bakanlığı Yayınları No: 378, Ankara.
- GÖKALP, Ziya, (1976), *Türkleşmek İslâmlaşmak, Çağdaşlaşmak ve Doğru Yol*, İnkılâp ve Aka yayınları, İstanbul.
- GÖKALP, Ziya, (1977), *Türkçülüğün Esasları*, Kadro Yayınları, İstanbul.
- GÜNGÖR, Erol, (1987), *Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- İNAN, Afet, (1988), *Medenî Bilgiler ve M. Kemâl Atatürk'ün El Yazıları*, T.T.K. Yayını, Ankara.
- KİRİŞÇİOĞLU, Fatih, (1999), "Türk Milliyetçiliğinin Politik Gelişimine Dair", *Türk Yurdu; XXI.Yüzyıla Doğru Türk Milliyetçiliği*, Özel Sayı, Cilt:19, Sayı: 139-141, Ankara, ss.134-137.
- KÖSOĞLU, Nevzat, (1999), "Milliyetçilik ve Türk Milliyetçiliği Fikrinin Doğuşu", *Türk Yurdu; XXI.Yüzyıla Doğru Türk Milliyetçiliği*, Özel Sayı, Cilt:19, Sayı: 139-141, Ankara, ss.309-327.
- NİYZAZİ, Mehmet, (2000), *Millet ve Türk Milliyetçiliği*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- OKAY, Orhan, (1999), "Milliyetçi Düşüncenin Odak Noktalarından Milliyetçiler Derneği", *Türk Yurdu; XXI.Yüzyıla Doğru Türk Milliyetçiliği*, Özel Sayı, Cilt:19, Sayı: 139-141, Ankara, ss.334-338.

- ÖĞÜN, Süleyman Seyfi, (1998), "Türk Milliyetçiliğinde Hâkim Millet Kodunun Dönüşümü", *Türkiye Günlüğü; Milliyetçilik*, Sayı: 50, Ankara, ss.17-37.
- ÖĞÜN, Süleyman Seyfi, (2000), *Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik*, Alfa Yayınları,
- ÖKTEM, Emre, (1998), "Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Cumhuriyetin Niteliklerinden Milliyetçilik", *Türkiye Günlüğü; Milliyetçilik*, Sayı: 50, Ankara, ss.220-242.
- SARINAY, Yusuf, (1990), *Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara.
- SEFERCİOĞLU, Necmeddin, (1999), "1950-1960 Arasında Milliyetçi Kuruluşlar", *Türk Yurdu; XXI.Yüzyıla Doğru Türk Milliyetçiliği*, Özel Sayı, Cilt:19, Sayı: 139-141, Ankara, ss.295-298.
- TANYU, Hikmet, (1981), *Atatürk ve Türk Milliyetçiliği*, 2.b., Töre-Devlet Yayınevi, Ankara.
- TILLY, Charles, (2001), *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, İmge Yayınevi, Ankara.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, (1995), *Niçin Milletleşme; Milli Kimliğin Yükselişi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- ÜNAL, Mehmet Ali, (1999), "MHP Hareketi ve Devlet", *Türk Yurdu; XXI.Yüzyıla Doğru Türk Milliyetçiliği*, Özel Sayı, Cilt:19, Sayı: 139-141, Ankara, ss.219-224.

